

I. KALBOTYRA

Carmen Caro Dugo

Vilniaus universitetas

Užsienio kalbų institutas

Universiteto g. 5, Vilnius LT-2734, Lietuva

Tel. +370 5 268 7275

El. paštas: carmen.caro@uki.vu.lt

Moksliniai interesai: lietuvių ir ispanų kalbų gretinamoji gramatika, grožinės literatūros vertimas iš lietuvių kalbos į ispanų kalbą ir atvirkščiai, vertimo teorija ir praktika

JUANO RAMÓNO JIMÉNEZO PLATERO Y YO VERTIMAI Į LIETUVIŲ KALBĄ: POETINIO TEKSTO PRASMĖS PERTEIKIMAS

Poetinio teksto prasmės perteikimas vertimo kalba yra labai sunkus vertėjų uždavinys. Vertimo tekstų gretinamoji analizė leidžia pastebėti, kokiais būdais ir kokiomis priemonėmis galima perteikti originalo stilių. Šiame straipsnyje lyginami du ispanų poeto Juano Ramóno Jiménezo lyrinės prozos kūrinio „Platero y yo“ vertimai į lietuvių kalbą. Ispanistė ir vertėja Birutė Ciplijauskaitė 1982 m. išvertė apsakymų rinktinę, kurią pavadino „Sidabrinukas ir aš“ (toliau – „pirmasis vertimas“), o visus rinkinio apsakymėlius 1994 m. į lietuvių kalbą išvertė Dalia Lenkauskienė, kuri knygą pavadino „Plateras ir aš“ (toliau – „antrasis vertimas“). Lyginti pasirinkta dvidešimt abiejų vertėjų išverstų kūrinio apsakymėlių. Aptariami trys vertimo tekstų aspektai: spalvas reiškiančių vardažodžių vertimas, deminutyvinių vedinių vartoseną ir gramatinės transpozicijos.

Deminutyvų vartoseną pirmajame vertimo variante padeda geriau atkurti emocijų, meilumo atspalvius. Atlikta analizė leidžia daryti išvadą, jog abi vertėjos skirtingai taiko gramatinės transpozicijas. Antrajame vertime labiau siekiama natūralumo, atidžiau žiūrima į lietuvių kalbos bruožus, dažniau taikomos gramatinės transpozicijos, ypač daiktavardžių keitimas veiksmožadinėmis formomis. Pirmajame vertime tekstas lieka arčiau originalo, labiau atspindi ispanų autoriaus kalbos vingius ir siekia lietuvių skaitytoją įtraukti į svetimą pasaulį.

REIKŠMINIAI ŽODŽIAI: poetinio teksto reikšmės vertimas, deminutyvinių vedinių reikšmės perteikimas, gramatinės transpozicijos.

Įvadinės pastabos

Juanas Ramónas Jiménezas (1881–1958) – ispanų poetas, modernistas, Nobelio premijos laureatas (1956). Šis „grynosios“ poezijos atstovas, daug dėmesio skyrė gamtos kontempliacijai, bandydamas užfiksuoti „amžiną akimirką“. Labiausiai jį išgarsino lyrinės prozos kūrinys *Platero y yo* (1917).

Jame per gamtos kontempliaciją poetas siekia absoliutaus grožio. Iš ispanų literatūros veikalų šis prozos kūrinys išverstas į daugiausia pasaulio kalbų, šiuo metu yra net keturiasdešimt vertimų į skirtingas kalbas. Tai beveik prilygsta romano *Don Kichotas* vertimų skaičiui. Kūrinys susideda iš trumpų apsakymų, poeto apmąstymų apie

jo gimtąjį Mogerio miestelį, jo gamtą, žmones. Apsakymėliai parašyti pokalbio forma, poeto pašnekovas – jo mylimas asiliukas Plateras (pagal isp. *plata*, liet. *sidabras*).

Jiménezo *Platero y yo* laikomas lyrinės prozos pavyzdžiu. Vertimo specialistai dažniausia sutinka, jog perteikti poetinio teksto prasmę ypač sunku, pasitaiko net abejojančių, ar versti poeziją iš viso įmanoma. Savo studijoje apie literatūros vertimo teoriją, ispanų literatūros teorijos specialistas, vertėjas ir poetas Estebanas Torre, aptardamas poezijos vertimo sunkumus, mini dvi priešingas nuomones. Jo tėvynainis Jacobo Cortinesas (Cortines 1989, p. 9), pats poetas ir puikiai išvertęs Petrarchos *Canzoniere* į ispanų kalbą, yra įsitikinęs, kad iš esmės poezijos versti negalima. O Henri Meschonnicas (Meschonnic 1972, p. 53) tvirtina, kad poezijos vertimas neturėtų būti sunkesnis uždavinys už prozos vertimą, nes pati poetinė kalba radikaliai nesiskiria nuo įprastinės, kasdienės kalbos, o kai kurie bruožai, tradiciškai priskirti tik poezijai, pavyzdžiui, ritmas, žodžių žaismas ar akustiniai efektai, turintys simbolinę prasmę, nepriklauso vien poetiniams tekstams, jų gali atsirasti ir prozoje, taip sunkindami vertėjo darbą. Torre konstatuoja, kad poezija yra, buvo ir bus verčiama, todėl tai yra įmanomas uždavinys, ir tvirtina, jog verčiant tiek poetinį tekstą, tiek vadinamąją poetinę prozą, svarbiausia, kad vertėjas suprastų originalo kalbos teksto ritmą, melodiją ir nesiliautų ieškojęs atitinkamų priemonių. Ispanistė ir vertėja Birutė Ciplijauskaitė (Ciplijauskaitė, 2009, p. 109), vertusi nemažai lietuvių poezijos į ispanų kalbą, kalbėdama apie poezijos vertėjo uždavinius, teigia, kad jis „privalo pajusti ir perduoti visas užvaldančias žodžio vibracijas, išlaikant eilėraščio vaiskumą, kuris jį priartina prie

„gryno kalbėjimo“, absoliučios – ir tuo pačiu universalios – išraiškos, betgi saugojant, kad nedingtų originalo daugiaprasmiškumas.“

Janusz Straszburgeris (1983, p. 548), *Platero y yo* vertėjas į lenkų kalbą, aptaria Jiménezo teksto bruožus, „kalbos labirintus“, sunkinančius vertėjo darbą. Jis mini Jiménezo poetinės prozos būdvardžių tankumą, sinonimų gausą, Andalūzijos kalbos koloritą, emocinius atspalvius, ritmų įvairovę, žavingas metaforas, vingiuotą sintaksę, šakotus sakinius. Aprašydamas savo kaip vertėjo darbą, jis teigia, kad iš visų jėgų stengėsi kuo ištikimiau eiti originalo vingiais (isp. *meandros*), gerbdamas originalo stilistinius bruožus, ritmą ir melodiją. Šiame straipsnyje aptariama, kaip lietuvių vertėjos suvokė originalo kalbos savitumą, poetinių priemonių reikšmę. Stiliaus suvokimas ir poetinio teksto supratimas padeda kuo tiksliau perteikti originalo reikšmę ir pasakojimo būdą.

Ispanistė ir vertėja Birutė Ciplijauskaitė 1982 m. išvertė Jiménezo apsakymų rinktinę, kurią pavadino *Sidabrinukas ir aš* (toliau tekste „pirmasis vertimas“), o visus rinkinio apsakymėlius 1994 m. į lietuvių kalbą išvertė Dalia Lenkauskienė, kuri knygą pavadino *Plateras ir aš* (toliau tekste „antrasis vertimas“). Šio straipsnio *tikslas* yra palyginti abu vertimus, parodyti, kokiais būdais abi vertėjos verčia poetinį tekstą ir kaip sugeba perteikti poetinę dvasią. Visų ispanų poeto stiliaus bruožų ir vertėjų taikytų priemonių išnagrinėti neįmanoma, todėl straipsnyje apsiribojama trimis vertimo tekstų aspektais:

- a) spalvas reiškiančių vardažodžių vertimas;
- b) deminutyvinių vedinių vartoseną;
- c) gramatinės transpozicijos.

Tiriamąją *medžiagą* sudaro 20 skyrelių iš *Platero y yo* ir abiejų vertėjų vertimai į lietuvių kalbą. Gretinamoji analizė padeda

geriau pastebėti vertimo ypatumus ir taikytus sprendimus.

Spalvas ir atspalvius nusakantys vardažodžiai ir jų vertimas

Reikšmingas stilistinis nagrinėjamo kūrinio bruožas yra spalvas ir atspalvius reiškiančių vardažodžių gausa¹. Pokalbiuose su mylimu asiliuku poetas aprašo savo gimtojo krašto

gamtą ir žmones, kuria spalvotus vaizdinius, norėdamas parodyti miestelio ir gamtos grožį, žavingą šviesą, taip pat apšviesti savo sielą. Nagrinėtame tekste rasti spalvą ir įvairius atspalvius reiškiantys būdvardžiai arba daiktavardžiai (metaforos) ir jų vertimo variantai pateikiami 1 lentelėje. Skliausteliuose nurodyta, kiek kartų pavartotas spalvą nurodantis vardažodis.

1 lentelė. Spalvas reiškiančių ispanų kalbos vardažodžių vertimas į lietuvių kalbą

Spalva	Ispaniškas žodis	Cipliauskaitės vertimas	Lenkauskienės vertimas
baltas	blanco (11) cándido níveo de nieve	baltas baltas sniego baltumo sniego baltumo	baltas, balzganos baltas baltučiai baltutėlės
geltonas	amarillo (6) gualda (2) de ámbar	geltonas geltonas gintarinės	geltonas geltonas kaip tikras gintaras
juodas	negro (8) fosco renegrido azabache (juodgintaris) verdinegra	juodas tamsi pajuodę juodo gintaro žalsvai juodas	juodas tamsi pajuodusios žibančios (spalva neišversta) tamsiai žalias
mėlynas	azul (4) azul Prusia zafiro	mėlynos mėlynuojančio Prūsijos mėlynumo safyru	melsvų žydrų atšvaitų tamsiai mėlyna safyru
žydras	celeste (3)	žydras dangiška spalva	žydras
raudonas	rojo (2) carmín grana sangre (kraujas)	raudonas raudonas raudonas kraujo	raudonas raudonas raudonas raudonomis kaip kraujas
rožinis	rosa (3)	ružavas, rausvas lengva rožine	rausvas, raudono
rausvas	rosado (2)	rausva	maloniai rausvas, rausvas
violetinis	malva (2) morado	subtiliai violetinė, violetinės violetinė	rausva, violetinė violetinė
žalias	verde (5) verdoso esmeralda	žalias žalsva smaragdas	žalias žalsva su smaragdo atšvaitais
auksinis	oro (auksas) (6) dorado	auksinis auksiniais	auksiniu aukso
sidabrinis	plata (sidabras) (4) de plata	sidabrinis, sidabru, sidabriniais	sidabrinė, sidabrinis, sidabro

¹ Apie kūrinyje vartotas spalvas ir jų simbolizmą žr. Millan Chivite, F., 1982. *Paleta cromática y simbolismo*

en Platero y yo. Publicaciones del Monte de Piedad y Caja de ahorros de Córdoba.

Be minėtų spalvų ir spalvos intensyvumą nurodančių vardažodžių, iš kurių dažniausia pasikartoja *blanco* (baltas) ir *negro* (juodas), tekste 7 kartus vartojamas *claro* (šviesus), 13 kartų – *crystal* (stiklas, krištolas) arba būdvardis *crystalino* (stiklinis, krištolinis), 4 kartus – *brillante* (žvilgantis, spinduliuojantis, spindintis, žibantis, vaiskus, blizgantis), *luminoso* (švytintis), *refulgente* (žibantis, spindintis), *transparente* (permatomas, vaiskus).

Abi vertėjos aiškiai supranta, kad šviesa ir spalva tekste atlieka svarbų vaidmenį, tad kiek galėdamos stengiasi perteikti spalvinį vaizdą, tačiau ten, kur poetas vartoja ne visai sinoniminius atspalvius, vertėjoms ne visada pavyksta verčiant išlaikyti spalvų įvairovę. Be to, vertimo tekste neišvengiamai prarandami kai kurie niuansai. Pavyzdžiui, būdvardis *cándido* reiškia baltumą, bet taip pat nekaltumą, o lietuviškai verčiamas „baltas“, todėl papildomas niuansas prarandamas. Norėdama perteikti spalvų intensyvumą ir kompensuoti neišvengiamus praradimus, pirmoji vertėja labiau atsižvelgė į paties vardažodžio reikšmę, etimologiją. Pvz. *azabache* (liet. *juodgintaris, gagatas*) verčia „juodo gintaro“, *níveo* (iš *nieve*, liet. *sniegas*) – „sniego baltumo“; antrajame vertime sniego atspalvis prarastas, bet vertėja spalvos intensyvumui perteikti renkasi deminutyvines priesagas. Panašiai yra su *celeste* (iš *cielo*, liet. *dangus, žydras*) vertimu. Pirmoji vertėja vieną kartą perteikia „dangiška spalva“, kad nekartotų „žydras“ ir kad išlaikytų asociaciją su dangumi kaip originale. Tačiau šiek tiek persistengia versdama *azul Prusia* – „Prūsijos mėlynumo“, reiškiantį ypatingą mėlynumo atspalvį. Lietuviškame tekste pasirinktas „Prūsijos mėlynumas“ neturi jokio išskirtinio ar specifinio atspalvio reikšmės.

Deminutyvų vartojimas ir vertimas

Ispanų kalboje deminutyvinių priesagų vediniai nėra taip dažnai vartojami kaip lietuvių, kuri pasižymi didele deminutyvų gausa ir jų darybos įvairove. Tačiau Jiménezas savo kūrinyje *Platero y yo* gana dažnai vartoja deminutyvinius vedinius, siekdamas išreikšti emocingumą, meilumą, kurti ypatingą dvasinę nuotaiką, ryšį su kitais žmonėmis ir gamta, stiprius jausmus. Poetas nuo pat kūrinio pradžios vartoja neįprastą deminutyvinį *prologuillo* („pratarmėlė“), parodydamas savo, kaip autoriaus, požiūrį į kūrinį. Nors Ciplijauskaitė visame vertime stengiasi laikytis originalo, šįkart *prologuillo* išversta „pratarmė“, antrajame vertime pratarmė nepateikta.

Kaip daugelyje kalbų, turinčių deminutyvines priesagas, ispanų kalboje deminutyvinių vediniai vartojami kreipiantis į vaikus, pasakų kalboje. Iš pirmo žvilgsnio, ypač skaitant Ciplijauskaitės pavadinimo vertimą *Sidabrinukas ir aš*, atrodytų, kad tai pasaka, asiliuko istorija, skirta vaikams. Tačiau pats autorius savo kūrinio vieno leidimo pratar-mėje tvirtino, jog tai nėra vaikiška knyga, kad jis niekada nerašė ir nerašys knygų tik vaikams, nes vaikai gali skaityti tas pačias knygas kaip ir suaugę, išskyrus kelias išimtis. Jis rašo: „Ši trumpa knyga, kurioje linksmybė ir liūdesys yra dvynukai, lygiai tokie pat, kaip Sidabrinuko ausys, buvo rašoma... ką aš žinau kam? ... Kam rašome mes, poetai? ... Dabar, skirdamas ją vaikams, neatimu nė nepridedu nei kablelio. Kaip puiku!“ (Ciplijauskaitė 1982, p. 1). Skaitytojai taip pat gali susidaryti įspūdį, kad knyga parašyta vaikams, nes joje pasitaiko nemažai deminutyvinių vedinių, kuriančių ypatingą nuotaiką. Pajutę šią dvasią, kai kurie vertėjai asiliuko vardui taip pat rinkosi deminutyvinę formą. Ciplijauskaitė *Platero* verčia „Sidabrinukas“

(tiesioginį kreipinį trumpina „sidabrinuk“, „sidabruk“). Daugelyje vertimų asiliuko vardas neverčiamas, tik adaptuojamas. Tarp išimčių yra katalonų (*Blanquet i jo*, 1961), čekų (*Stribraák a já*, 1967), slovėnų (*Sivcek in jaz*, 1983), suomių (*Harmo ja mina*, 1956; 1984), latvių (*Skunjas*, 2004), lenkų (*Srebrzynek i ja*, 1962), švedų (*Silver och jag*, 1968), serbų ir kroatų (*Silvac i ja*, 1978) vertimai. Įdomu, kad giminingoje ir labai artimoje ispanų kalbai katalonų kalboje Plateras buvo išverstas „Blanchet“ (*baltutis*), su katalonų kalbai būdinga deminutyvine priesaga, pa-

dedančia perteikti kūrinio turinį ir nuotaiką. Pirmasis lenkiškas variantas „Srebron“ taip pat tapo „Srebrzynek“ (Strasburger 1983, p. 547).

Nagrinėjamame originalo tekste 29 kartus vartojamos priesagos, reiškiančios meilumą. Dauguma iš jų yra deminutyvinės *illo*, *-a*, *ito*, *-a*, vieną kartą *-eja* ir *-uelo*. Jų reikšmei perteikti tik 13 kartų abi vertėjos vartoja mažybinės formas. Tačiau pasitaiko atvejų, kai ispanų kalbos deminutyvinė priesaga yra neperteikta lietuviškame tekste, ypač antrojo vertimo (žr. 2 lentelę).

2 lentelė. Ispanų kalbos deminutyvų vertimas į lietuvių kalbą

Ispaniškas žodis	Ciplijauskaitės vertimas	Priesaga	Lenkauskienės vertimas	Priesaga
floreillas	gėlytes	+	gėles	
trotcillo	ristele	+	smagūs žingsniai	
callejas	gatvelėmis	+	gatvėmis	
bocota	snukutis	+	<i>neišverstas</i>	
barrigota	pilvuką	+	pilvą	
despacito	pamaži		atsargiai	
veredilla	takutis	+	takas	
chiquilla	dukrytė	+	duktė	
paseíto	–		–	
ventanilla	langas		langas	
tejadillo	pašiūrė		stoginė	
pequeñuelo	mažyčiui	+	kūdikį	
cabezota	galvą		galvą	
barriguilla	pilvukas	+	pilvas	
ventanilla	langą		langiuką	+
trotón	ristuk	+	ristūne	

Antroje lentelėje tris kartus pateikta priesaga *-ota*, vartota su kūno dalis reiškiančiais žodžiais. Nors ši priesaga dažniausia turi augmentatyvinę reikšmę, kartais neigiamą, šiuo atveju autorius vartoja su meilumo atspalviu. Vertėja Ciplijauskaitė šiuos vedinius tinkamai perteikia deminutyvais. Tačiau kitais atvejais, kai ispanų tekste nevartojama jokia mažybinė, maloninė priesaga,

abi vertėjos jaučia poreikį ieškoti būdų meilumui reikšti. Šitai kompensuojamas ne tik kitų deminutyvinių vedinių reikšmių praradimas, bet ir būdvardžių *dulce* (pavartotas 6 kartus, liet. „saldus“, bet reiškia ne tik saldumą, bet ir ypatingą meilumą), *bello* (pavartotas 7 kartus, liet. „gražus“) ir pan. kitose teksto vietose nusakomos reikšmės. Originale vartoti nepriesaginiai vardažo-

džiai ir jų vertimas į lietuvių kalbą pateikti 3 lentelėje. Pavyzdžiai rodo, kad pirmoji vertėja labiau linkusi vartoti lietuvių kalboje įprastus deminutyvinius vedinius.

3 lentelė. Ispanų kalbos nepriesaginių vardažodžių vertimas

Ispaniškas žodis	Ciplijauskaitės vertimas	Deminutyvinė priesaga	Lenkauskienės verimas	Deminutyvinė priesaga
suave	švelnus		minkštutis	+
huesos	kaulų		kaulelio	+
hocico	snukučiu	+	prusnomis	
arroyo	upokšnio	+	upelio	+
hilos	siūliukus	+	gijos	
nube	debesiukas	+	debesio	
viejas	senolėm	+	senutėm	+
pobre	vargšė		vargšėlė	+
voz	balselis	+	balsas	
cara	veidelis	+	veidukas	+
hábito	rūbu		drabužėliu	+
pueblo	kaimelio	+	miestelis	+
tierna	švelnutė	+	švelni	
débil	gležnutė	+	gležna	
vallado	kampelyje	+	pylimo	
atajo	takelį	+	taku	
copa	taurė		taurelėje	+
golondrina	kreigždė		kreigždutė	+
goteada	lašeliais	+	–	
amapolas	aguonėlėm		aguonomis	
cabeza	galvutė	+	galvutė	+
tonto	kvailutis	+	kvailutis	+
afanosas abejas	darbščiosios bitelės	+	darbštuolės bitės	+
goteadas	taškučiais	+	šlakeliais	+
adolescentes	jaunučius	+	jaunus	
leve	lengvutė	+	lengvutis	+
trotando (veiksmažodis)	ristele	+	–	
poco a poco (prieveiksmis)	pamažėle	+	–	

Ciplijauskaitės vertime deminutyvinių vedinių yra daugiau, neskaičiuojant tų atvejų, kai minimas asiliuko vardas. Nagrinėjame tekste šis vardas pasitaiko 51 kartą (iš viso kūrinyje – 450 kartų). Paskutinį kartą į asiliuką tiesiogiai kreipdamasis deminutyvine forma *burrillo*, autorius prijungia ir būdvardį *dulce*, sukurdamas ypatingą nuo-

taiką. Vertimo variantai yra *Mielas ristuk, Sidabruk, mano asilėli,... / Mielasis ristūne Platerai, mano asiliuk*. Šio straipsnio autorės nuomone, pirmasis vertimas geriau perteikia teksto emocingumą. Pasirinkusi deminutyvinius vedinius, pirmoji vertėja geriau atspindi semantinę turinį ir kūrinio nuotaiką.

Morfologinės ir sintaksinės transpozicijos

Ispanų vertėjas ir vertimo teoretikas Torre (Torre 2001, p. 128) savo studijoje apie literatūros vertimą primena, kad dažnai transpozicija laikoma „tikro vertimo siela“. Palyginus abu vertimus, galima pastebėti, kad antrame yra daugiau gramatinių transpozicijų, labiau siekiama „atvesti“ kūrinių pas lietuvių skaitytojus. Pirmoji vertėja lieka arčiau originalo, mėgina išlaikyti kūrinio struktūrą, žodžių tvarką, kategorijas, tarsi siekdama, kad lietuvių skaitytojai eitų tais pačiais ispaniško teksto vingiais.

Aptardama vertimo iš prancūzų kalbos į lietuvių kalbą klausimus ir reikalingas transpozicijas, Aurelija Leonavičienė (2010,

p. 25) pastebi, jog „versdami iš prancūzų į lietuvių kalbą, vertėjai iš visų kalbos dalių transpozicijų dažniau taiko daiktavardžio transpoziciją veiksmožodžiu ar jo formomis (dalyviu, pusedalyviu, padalyviu). Tai lemia daiktavardinė analitinės prancūzų kalbos ir veiksmožodinės sintetinės lietuvių kalbos skirtingas pobūdį.“ Panašiai galima, be abejonės, teigti apie vertimą iš ispanų kalbos. Vertėja Lenkauskienė akivaizdžiai taiko daiktavardžio transpoziciją veiksmožodinėmis formomis. Tai rodo 4 lentelės pavyzdžiai, kuriuose paryškinti ispanų teksto daiktavardžiai (kartais su prijungtais būdvardžiais), o vertimo variantuose – jų daiktavardžių vertimas.

4 lentelė. Transpozicijos taikymas verčiant ispanų kalbos teksto daiktavardžius

Ispaniškai	Cipliauskaitės vertimas	Lenkauskienės vertimas
Ya en la cuesta , ...	<i>Jau atšlaitėje...</i>	<i>Priartėjus prie miestelio...</i>
...entre juegos sin razón y risa desproporcionadas.	<i>...tarp beprasmiškų žaidimų ir nesulaikomo juoko skambesio.</i>	<i>..., paikiodami ir juokdamiesi,...</i>
..., qué cuido , qué mesura ...	<i>...kiek rūpesčio, kiek apskaičiavimo...</i>	<i>...kaip tiedvi budriai seka ...</i>
..., apartando peligros imaginarios, con mimo absurdo , hasta las más leves ramitas en flor, ...	<i>Nustumdamos šalin su abсурdišku smulkmeniškumu, pačias mažiausias pražydušias šakeles.</i>	<i>Juokingai švelniai nustumdamos tariamą pavojų lyg pražydušias lengvas gėlės šakeles.</i>
En la paz brillante se oye el hervor de la olla que cuece en el campo, la brama de la dehesa de los Caballos, la alegría del viento de mar.	<i>Spinduliuojančioje tylumoje girdėti kunkuliuojant puodas... gyvulių mykimas... jūros vėjo džiūgavimas.</i>	<i>Spindinčioje tyloje girdėti, kaip lauke kunkuliuoja katilėlis, kaip bliaina gyvuliai ganykloje, kaip jūros vėjas smagiai siaučia.</i>
Los pájaros, en su amor de la primavera, ...	<i>Turbūt paukščiai savo pavasarinės meilės įkarštyje ...</i>	<i>Paukščiai, mylėdamiesi pavasarį, ...</i>
Es día de contemplaciones .	<i>Tai diena, skirta apmąstymams.</i>	<i>Mudu su tavim tik žiūrėsim.</i>
...se cae, al pasarle la mano, en una polvorienta tristeza ...	<i>...per juos braukant ranką, virsta dulkinu liūdesiu.</i>	<i>...kuris, paliestas ranka, ima liūdnamai dulkėti.</i>

Nors pažymėtų daiktavardžių transformavimas nėra privalomas, Lenkauskienės taikytos transpozicijos palengvina teksto

reikšmės supratimą, vertimas tampa natūralus, dinamiškesnis, artimesnis skaitytojui. Kiti aptikti transpozicijų pavyzdžiai rodo,

jog vertėja yra atidesnė lietuvių kalbai, keičia motyvuotai, tad vertimas geriau atskleidžia originalo reikšmę:

Yo estaba abajo, contigo... (Jiménez 1981, p. 81)

Aš buvau su tavim apačioje. (Ciplijauskaitė 1982, p. 31)

Mudu stovėjome žemai apačioje. (Lenkauskienė 1994, p. 64)

Ciplijauskaitė palieka įvardį *aš* ir *su tavim*, panašiai kaip ispanų kalbos tekste. Lenkauskienė verčia *muđu* ir atitinkamai keičia veiksmažodžio skaičių. Kitoje teksto vietoje ši vertėja tinkamai taiko giminės kategorijos transpoziciją:

Al pie del pino redondo y paternal. (Jiménez 1981, p. 145)

Po apvalia tėviška pušimi. (Ciplijauskaitė 1982, p. 47)

Motiniškame pušies prieglobstyje. (Lenkauskienė 1994, p. 132)

Ispaniškai vartojamas žodis *pino* (liet. pušis) yra vyriškos giminės ir *eina* su būdvardžiu *paternal* (tėviškas). Lenkauskienė atsižvelgia į vertimo kalbos vartosenos įprastumą ir taiko giminės transpoziciją bei denominaciją (*tėvišką* pervadina *motinišką*). Šios vertimo transformacijos padeda geriau suvokti ispanų tekstą ir pušies personifikaciją.

Nagrinėjamuose vertimuose keičiamos ir sintaksinės konstrukcijos. Ciplijauskaitė kaip įmąnydama stengiasi nekeisti ispanų teksto sintaksės, žodžių tvarkos, siekia išlaikyti ir lietuvių skaitytojui perteikti ispanų poeto sakinio ritmą. Vertimo specialistai pataria laikytis originalo žodžių tvarkos, jeigu vertimo kalbos taisyklės tai leidžia (García Yebra 1997, p. 435). Išties prozos teksto ritminė struktūra gali padėti geriau suvokti jo reikšmę, o rašytojo pasirinkta sakinio dalių vieta kaip tik perteikia autoriaus stilių (García Yebra 1997, p. 315, 426).

Palyginus nagrinėjamų tekstų vertimą, iš karto matyti, kad pirmoji vertėja taiko tik būtinas transpozicijas ir ištikimai laikosi originalios sintaksinės struktūros, o kai kada net ispanų teksto skyrybos. Pavyzdžiui :

Van a cuerpo, no caída, a pesar de la edad, su esbeltez. (Jiménez 1981, p. 56)

Jos eina be apsiaustu, išlaikę, nežiūrint savo amžiaus, savo lieknumą. (Ciplijauskaitė 1982, p. 14)

Jos eina tiesios, nepraradusios grakštumo ir tokiame amžiuje. (Lenkauskienė 1994, p. 37)

Encontré a Platero echado en su cama de paja, blandos los ojos y tristes. (Jiménez 1981, p. 143)

Radau Sidabrinuką išsitiesusį savo šiaudų guolyje, liūdnei žvelgiantį savo minkštom akim. (Ciplijauskaitė 1982, p. 42)

Mane pasitiko švelnios ir liūdnos Platero akys nuo šiaudų pakloto tvarte. (Lenkauskienė 1994, p. 130)

...un olor, que salía de la flor sin verse la flor <...>, que embriagaba el cuerpo y el alma. (Jiménez 1981, p. 42)

...kvapas, kuris plaukė iš nematomo žiedo <...> ir svaigino kūną ir dvasią. (Ciplijauskaitė 1982, p. 9)

Kvepėjo nematoma gėlė, <...> svaiginanti sielą ir kūną. (Lenkauskienė 1994, p. 25)

Antrajame variante, siekiant vertimo kalbos natūralumo, vartojamas dalyvis, padedantis išvengti ispanų kalbai būdingo ir dažno šalutinio pažyminio sakinio.

—*¡Alma mía, <...>!—dije. Y pensé, de pronto, en Platero, que, aunque iba debajo de mí, se me había, como si fuera mi cuerpo, olvidado.* (Jiménez 1981, p. 42)

O, mano siela, <...>, tariau. Ir staiga pagalvojau apie Sidabrinuką, kurį, nors jis ir žingsniavo po manimi, buvau pamiršęs, kaip ir savo kūną. (Ciplijauskaitė 1982, p. 10)

Mano siela <...>, pasakiau. Ir staiga pagalvojau apie Platerą, kurį buvau visiškai pamiršęs, nors ant jo jojau. (Lenkauskienė 1994, p. 25)

Antroji vertėja siekia aiškumo, natūralumo, keičia sakinio dalių tvarką, bet praranda originalo priešpriešą **kūnas – siela**.

Sakoma, kad niekadosis nederėtų bandyti versti autoriaus, su kuriuo vertėjas nesutapatina. Būtų galima teigti, jog nereikėtų imtis versti stilistinių formų ar priemonių, jeigu vertėjas iki galo jų nesupranta. Būtina į jas atsižvelgti, kad ir koks bebūtų teksto „poetiškumo“ arba „literatūriškumo“ laipsnis, ypač verčiant poetinį tekstą (Torre 2001, p.170). Šio straipsnio autorės nuomone, abi *Platero y yo* vertėjos rodo reikalingą jautrumą poetiniam tekstui, stengiasi perteikti originalo reikšmę, tačiau kiekviena vertėja renkasi kitokius vertimo sprendimus. Teoriškai vertimo tekstas yra tuo tobulesnis, kuo jis geriau atspindi ne tik tai, kas sakoma originale, bet ir pasakymo būdą, tai yra, jo stilių (García Yebra 1997, p. 449). Pats vertėjas turi nuspręsti, kokiomis priemonėmis perteikti originalo raišką. Vertimo teoretikai nuo seno kalba apie du įmanomus būdus: arba vertėjas siekia natūralumo savo kalboje padėdamas skaitytojui, arba jis lieka arčiau originalo teksto, kad skaitytojas pajustų originalo kalbos savitumą. Prieš daugelį metų Juanas Luisas Vivesas, ispanų humanistas, susidomėjęs vertimo praktika ir parašęs teorinį, iki šiol deramai neįvertintą darbą lotynų kalba *De rationi dicendi* (1533), svarstė apie originalo teksto stiliaus perteikimą verčiant ir nurodė du būdus: „Būtina stengtis perteikti originalo autoriaus stilių, jei jis išties daug vertas, arba pasikliauti savo nuojauta, saugiausiu vedliu, jei ji nelinkusi apgauti.“² Nagrinėtieji vertimo tekstai labiausiai skiriasi originalo sintaksinės

struktūros perteikimo požiūriu, akivaizdžiai rodančiu, kad du vertimai – du keliai.

Išvados

1. Abi *Platero y yo* vertėjos – ir Birutė Cipliauskaitė, ir Dalia Lenkauskienė – atskleidžia poetinio teksto supratimą, jautrumą poetinei kalbai, bet analizuojant abu vertimo variantus, galima spręsti, kad jų požiūris į vertimo procesą skiriasi. Greitinamoji vertimo aspektų analizė padeda geriau suvokti vertimo procesą ir skirtingą vertėjų požiūrį į savo uždavinį.
2. Abiejų vertimo tekstų analizė leidžia teigti, kad vertėjos gerai suvokia ispanų autoriaus stiliaus bruožus. Jį perteikia spalvingumo įvairovė, spalvas nusakančių vardažodžių gausa. Bandant perteikti šią ypatybę, vertimo tekstuose nemažai prarandama. Pirmajame vertime labiau stengtasi neprarasti originalo atspalvių, todėl kartais nukenčia kalbos natūralumas.
3. Pirmajame vertime kiek įmanoma stengtasi išsaugoti ir originalo deminutyvinių vedinių meilumo, švelnumo reikšmes. Verčiant dažnai vartojami deminutyvai, tad vertėjai geriau pavyksta perteikti originalo emocinę aplinką.
4. Antrajame vertime kalbos natūralumo siekis yra akivaizdesnis. Vertėja stengiasi perteikti poetinio teksto reikšmę, taikyti reikalingas transpozicijas, labiau atsižvelgia į vertimo kalbos sintaksinę sakinių struktūrą, žodžių tvarką. Nors jos tekstas šiuo atžvilgiu ne taip gerai atspindi originalo ritmą, jis yra dinamiškesnis, gyvesnis.

² Lotyniško teksto vertimas į ispanų kalbą cituojamas V. García Yebra, 1994. *Traducción: Historia y teoría*. Madrid: Gredos, p. 185.

Šaltiniai

JIMÉNEZ, J. R., 1957. *Platero y yo*. Madrid: Aguilar.

JIMÉNEZ, J. R., 1981. *Platero y yo*. Madrid: Alianza Editorial.

JIMÉNEZ, J. R., 1982. *Sidabrinukas ir aš* (rinktinė). Madison. Vertė B. Ciplijauskaitė.

CHIMENESAS, Ch. R., 1994. *Plateras ir aš*. Vyturys. Vertė D. Lenkauskienė.

<http://www.juanramonjimenez.com/pagina9b.htm>

Literatūra

CIPLIJAUŠKAITĖ, B., 2009. Poezija ir jos vertimas. *Colloquia*, 23, 107–116.

CORTINES, J., 1989. *Francesco Petrarca: Cancionero I, Preliminares, trad. y notas*. Madrid: Cátedra.

GARCÍA YEBRA, V., 1994. *Traducción: historia y teoría*. Madrid: Gredos.

GARCÍA YEBRA, V., 1997. *Teoría y práctica de la traducción*. Madrid: Gredos.

LEONAVIČIENĖ, A., 2010. *Vertimo atodangos: teorija ir praktika (prancūzų–lietuvių kalba)*. Kaunas: Technologija.

MESCHONNIC, H., 1972. Propositions pour une poétique de la traduction. *Langages*, 28, 49–54.

STRASBURGER, J., 1983. La obra de Juan Ramón Jiménez en Polonia. Traducciones - Opiniones - Afinidades. *Actas del Congreso Internacional Conmemorativo del Centenario de Juan Ramón Jiménez. Tomo II*. Huelva: Instituto de Estudios Onubenses, 545–552.

TORRE, E., 2001. *Teoría de la traducción literaria*. Madrid: Síntesis.

Carmen Caro Dugo

Vilniaus Universitetas, Lietuva

Moksliniai interesai: lietuvių ir ispanų kalbų gretinamoji gramatika, grožinės literatūros vertimas iš lietuvių kalbos į ispanų kalbą ir atvirkščiai, vertimo teorija ir praktika

JUAN RAMÓN JIMÉNEZ PLATERO Y YO VERTIMAI Į LIETUVIŲ KALBĄ: POETINIO TEKSTO PRASMĖS PERTEIKIMAS

Santrauka

Ispanų poetą Juaną Ramóną Jiménezą (1881–1958) labiausiai išgarsino lyrinės prozos kūrinys *Platero y yo* (1917). Jis sudarytas iš trumpų apsakymų, poeto apmąstymų apie jo gimtąjį Mogerio miestelį, jo gamtą, žmones. Ispanistė ir vertėja Birutė Ciplijauskaitė 1982 m. išvertė apsakymų rinktinę, kurią pavadino *Sidabrinukas ir aš* (toliau – „pirmasis vertimas“), o visus rinkinio apsakymėlius 1994 m. į lietuvių kalbą išvertė Dalia Lenkauskienė, kuri knygą pavadino *Plateras ir aš* (toliau – „antrasis vertimas“).

Carmen Caro Dugo

Vilnius University, Lithuania

Research interests: Lithuanian and Spanish comparative grammar, literary translation from Lithuanian to Spanish and from Spanish to Lithuanian, translation theory and practice.

JUAN RAMÓN JIMÉNEZ “PLATERO Y YO” TRANSLATIONS TO LITHUANIAN: RENDERING THE MEANING OF POETIC TEXT

Summary

The Spanish poet Juan Ramón Jiménez (1881–1958) is best known for his work of poetic prose *Platero y yo* (1917), which consists of short stories, reflections on the poet's native town Moguer, its nature and people. The whole work was translated to Lithuanian by D. Lenkauskienė (*Plateras ir aš*, 1994). B. Ciplijauskaitė had previously translated a selection of chapters (*Sidabrinukas ir aš*, 1982).

This study aims to show how both translators approach the poetic text and manage to render

Šio straipsnio tikslas yra parodyti, kaip abi vertėjos supranta poetinį tekstą ir perteikia poetinę dvasią vertimo kalba. Straipsnyje aptariami trys vertimo tekstų aspektai: spalvas reiškiančių vardažodžių vertimas, deminutyvinių vedinių vartoseną ir gramatinės transpozicijos. Tiriamąją medžiagą sudaro 20 abiejų vertėjų išverstų *Platero y yo* skyrelių ir jų vertimai į lietuvių kalbą. Greitinamoji analizė padeda geriau pastebėti vertimo ypatumus ir sprendimus.

Abiejų vertimo tekstų analizė leidžia teigti, kad vertėjos gerai suvokia ispanų autoriaus stiliaus bruožus. Jį atskleidžia spalvingumo įvairovė, spalvas nusakančių vardažodžių gausa. Reiškiant šią ypatybę, verčiant nemažai prarandama. Pirmajame vertime labiau stengtasi neprarasti originalaus teksto atspalvių, bet kartais nukenčia kalbos natūralumas.

Ispanų kalboje deminutyvinių priesagų vediniai nėra taip dažnai vartojami kaip lietuvių kalboje. Tačiau Jiménezas savo kūrinyje *Platero y yo* gana dažnai vartoja deminutyvinius vedinius, siekdamas išreikšti emocingumą, meilumą, ypatingą dvasinę nuotaiką, atskleisti ryšį su kitais žmonėmis ir su gamta, stiprius jausmus. Pasirinkdama deminutyvinius vedinius net tada, kai ispanų tekste jų nėra, pirmoji vertėja geriau atspindi semantinį turinį ir kūrinio nuotaiką.

Galima taip pat pastebėti, kad pirmoji vertėja lieka arčiau originalo, mėgina išlaikyti kūrinio struktūrą, žodžių tvarką, kategorijas. O antroji vertėja akivaizdžiai taiko daiktavardžio transpoziciją veiksmažodinėmis formomis. Taikytos transpozicijos palengvina teksto reikšmės supratimą, vertimas tampa natūralesnis, dinamiškesnis. Nagrinėti vertimo tekstai labiausiai skiriasi originalo sintaksinės struktūros perteikimo požiūriu. Antrajame vertime kalbos natūralumo siekis yra akivaizdesnis.

REIKŠMINIAI ŽODŽIAI: poetinio teksto reikšmės vertimas, deminutyvinių vedinių reikšmės perteikimas, gramatinės transpozicijos.

its poetic language. The following three aspects of translation are analyzed: the translation of nouns and adjectives meaning colour, the use of diminutive suffixes and derivatives, and the grammatical transpositions in translation. For the analysis of these aspects we have used the 20 chapters of the original that have been translated by both translators and their translations into Lithuanian. The comparative analysis helps to understand the features of translation and the different means used to render the poetic text.

The analysis of both translations shows that they understand fully the stylistic features of the original text, including the abundance of nouns and adjectives meaning colours and colour shades. When trying to express this diversity, significant losses occur in translation. The first translator tries by all means to preserve the meaning and variety of the original colours, but sometimes the resulting text lacks naturalness.

Diminutive suffixes are not so widely used in Spanish as in Lithuanian. However in his *Platero y yo*, J.R. Jiménez quite often uses diminutive forms in order to express emotion, affection, a particular spiritual atmosphere, and relationships with other people and nature, intense feelings. The first translator chooses to use diminutive forms even when they are not used in the original and thus her text renders the semantic content and the mood of the original work better than the second version.

It can also be observed that the first translator, trying to maintain the original structure, word order and categories, remains closer to the original. D. Lenkauskienė often applies noun-verb transposition. This and other transpositions help to render the meaning of the text and make the translation text more natural and dynamic.

The analysis leads to the conclusion that both *Platero y yo* translators are sensitive to the features of the poetic text and try by all means to render the meaning of the original. However, each translator chooses different paths. Translation texts mostly differ in their syntactic structure.

KEY WORDS: Translation of poetic texts, usage and translation of diminutives, grammatical transpositions, category and structure shifts.